

УДК 37.02:378.1

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-6(354)-18-27

Краснова Наталія Павлівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальної педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

krasnova.natulya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5308-3909>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Зростання ролі людського капіталу як основного чинника розвитку країни є одним із сучасних викликів, який вважається аксіомою розвитку держави. Якість підготовки професійних кадрів визначає рівень конкурентоспроможності сучасного інноваційного суспільства. Успішний перехід до інноваційного соціально орієнтованого типу суспільного розвитку можливий, якщо буде дотримано умов, серед яких – обов'язковий розвиток освіти, нерозривно пов'язаної зі світовою фундаментальною наукою, орієнтованої на формування творчої соціально відповідальної особистості, формування професійної культури, ціннісних орієнтирів у сфері праці та соціальної діяльності.

Концепції духовно-морального розвитку та виховання особистості громадянина України, заклади вищої освіти в першу чергу повинні виконувати завдання щодо задоволення потреб суспільства та держави у підготовці необхідних висококваліфікованих фахівців, задоволенні потреб особистості в інтелектуальному, культурному та моральному розвитку за допомогою отримання вищої освіти, збереження моральних, культурних та наукових цінностей суспільства (Пономаренко, 2001).

Майбутній випускник закладу вищої освіти поряд із вузькопрофесійними компетенціями повинен також мати здатність розуміти й аналізувати світоглядні, соціально та особистісно значущі філософські проблеми, усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, мати високу мотивацію до виконання професійної діяльності; він повинен знати базові цінності світової культури та бути готовим спиратися на них у своєму особистісному та загальнокультурному розвитку, володіти здатністю враховувати наслідки управлінських рішень та дій із позиції соціальної відповідальності; уміти забезпечувати дотримання етичних норм взаємовідносин в організації професійної роботи, тому сьогодні зростає потреба суспільства у фахівцях, які мають високий рівень професійно-етичної культури.

Сучасне українське суспільство, існуючи за умов ринкових відносин, перебуває у стані ціннісно-нормативної невизначеності. Сучасні дослідники зазначають, що, не отримуючи моральних орієнтирів у професійній сфері, молоді люди не можуть стати справжніми професіоналами не лише в аспекті модернізації соціальних інститутів, а й навіть в аспекті їх відтворення, розвивається етичний дискурс в різних сферах людської діяльності, включаючи професійну. Усе це може спричинити ризик регресії суспільства, його культури, економіки, освіти тощо.

Інноваційні процеси, що відбуваються у соціально-педагогічній теорії та практиці, висувають серйозні вимоги до професійної підготовки майбутнього фахівця із соціальної роботи, формування моральності та етичності якого є невід'ємною частиною його підготовки, оскільки в практичній роботі він часто стикатиметься з неординарними ситуаціями. Почуття моральної відповідальності, уміння бачити факти та проблеми об'єктивно, здатність брати до уваги інтер-

еси та потреби клієнта, його соціального оточення та всього суспільства забезпечать прийняття етично зумовлених рішень. Етичне виховання майбутнього соціального працівника передбачає не лише засвоєння ним норм моралі, а й розвиток професійно-етичної спрямованості особистості, яка визначається сукупністю етичних знань, моральних поглядів, переконань, почуттів, потреб, що становлять базис соціальної діяльності.

Професійно-етичну культуру фахівця із соціальної роботи можна визначити як систему професійно-моральних цінностей, які стали внутрішніми переконаннями особистості (Бацевич, 2007). Професійно-етична культура соціального педагога реалізується у соціально-педагогічній діяльності, взаємодії і спілкуванні, через ставлення до учасників цієї діяльності. На розвиток професійно-етичної культури впливає низка чинників, серед яких особливе значення надається культурному і моральному рівню розвитку суспільства, його історичним особливостям, а також особливостям професійного середовища.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що науково-педагогічні, соціально-педагогічні обґрунтування процесу формування професійної етики, системи цінностей та ідеалів соціальної, соціально-педагогічної роботи, а також етичні вимоги до професіоналізму фахівця із соціальної роботи посіли центральне місце в сучасних розробках Ю. Аракелова, В. Бочарової, М. Гуислової, Т. Демидової, І. Зінчука, І. Зязюна, Г. Медведєвої, Т. Семигіної О. Тихомирова, Т. Холостової, Є. Ярьської-Смирнової та ін.; розкривають етику в системі прикладного етичного знання, сутність етики, етикет у професійній культурі соціального працівника дослідники О. Бобир, Г. Васянович, А. Донцов, Т. Мішаткіна, Л. Хоружа; у зарубіжній літературі цим питанням надається велика увага з боку Д. Карнегі, Л. Колдерга, С. Шардлоу та ін.; різні аспекти проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців (учителів, юристів, митників, фахівців банківської справи та сфери побутового обслуговування) знайшли відображення у роботах Г. Андрєєвої, В. Гриців, В. Лашкул, Н. Петренко, Н. Султанової, Л. Хоружої та ін.; дослідження професійно-етичної культури соціального педагога, соціального працівника, в основі якої лежать потреби, мотивація, інтереси, спрямованість особистості, установки, стереотипи, ціннісні орієнтації, особливості характеру, темпераменту, пізнавальних процесів, проводили А. Бодальов, Л. Божович, Н. Добринін, І. Кон, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, В. Мясичев, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, В. Ядов та ін.

Однак сьогодні необхідний пошук нових моделей формування професійно-етичної культури студентів закладів вищої освіти, у яких урахується специфіка їхньої професійної діяльності, навчальні дисципліни потребують наповнення змістом не тільки суто професійного, інформативного характеру, а й торкатися потенційних професійно-етичних проблем майбутніх фахівців та можливих шляхів їх вирішення. Усе це зумовило вибір теми нашої статті, *мета* якої – визначити та охарактеризувати соціально-педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Професійно-етична культура соціального працівника відображає єдність процесу створення професійно-етичних цінностей і процесу засвоєння цих цінностей (виконує аксіологічну функцію). Вона являє собою систему професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин (виконує регулятивну функцію). Водночас професійно-етична культура виконує й нормативну функцію (Капська, 2005).

Професійно-етична культура соціального працівника реалізує також і виховну функцію шляхом формування якостей особистості, способу життя всіх учасників професійної взаємодії. Існує два пласти прояву моральних регуляторів у професійних відносинах: на рівні зовнішньої етичної культури поведінки, що проявляється, наприклад, у людській ввічливості, тактовності, і на рівні глибокого внутрішнього розуміння моральних категорій та уявлень, які переходять у переконання: уявлення про добро і зло, професійний обов'язок. Засвоєні етичні категорії і створюють внутрішню професійно-етичну культуру (Капська, 2000).

Гуманістичні цінності, альтруїстичний імператив є цілепокладаючим у системі цінностей соціального працівника. Серед професійних цінностей найбільш високий ранг посідають «цінності-якості», оскільки саме в них проявляються істотні особистісні та професійні характеристики фахівця. Ці якості залежать від рівня розвитку низки інших професійних умінь: прогностичних, комунікативних, організаторських, посередницьких, рефлексивних тощо (Капська, 2005). Серед таких якостей можна визначити товарицькість, доброзичливість, тактовність, толерантність, справедливість, прагнення зрозуміти іншу людину, допитливість, емпатію, прагнення до самовдосконалення в особистісному і професійному аспектах, впевненість у собі, своїх знаннях, діях, цілях діяльності, принциповість, рішучість, почуття міри, творчу активність.

Опанування знань професійної етики посилює можливості у розвитку професійно-етичної спрямованості особистості студента закладу вищої освіти. Мотивується розвиток у студентів здатності до рефлексивного цілепокладання як системотворчого компоненту цілісної соціальної та моральної рефлексії з її переростанням у філософсько-етичну, встановлення майбутнього фахівця на гуманні взаємини та позитивну поведінку в процесі професійної діяльності.

Для визначення умов формування професійно-етичної культури студентів закладів вищої освіти звернемося до визначення поняття «умова». Умова – це обставина чи сукупність обставин, необхідні тому чи іншому явищу. У філософському визначенні умова – те, від чого залежить щось інше обумовлюване; це істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), із якого слідує існування даного об'єкта (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 713). Під умовою розуміються ті відносини предмета до навколишніх явищ, без яких він не може ні виникнути, ні існувати (Железовська, 2007, с. 69). Формування та подальший розвиток тих чи інших якостей, властивостей, умінь, які ще не існують у внутрішніх структурах людини, можливі за наявності спеціальних соціально-педагогічних умов (Подольак, 2008).

Аналіз наукової літератури з визначеної проблеми дає змогу визначити низку умов формування професійно-етичної культури студентів вищих навчальних закладів, а саме: *умова створення комунікативного середовища* на заняттях, де вивчення освітніх компонентів відбувається у процесі спілкування, що є потужним засобом для формування загальної, комунікативної, професійної, професійно-етичної культури та ін., що відображено у роботі багатьох дослідників (Коноваленко, 2012; Макеєва, 2016; Петько, 2012, Тернопільська, 2012).

Поняття «комунікація» позначає процес передачі інформації комусь чи чомусь, оскільки одержувачем інформації під час комунікації може бути не людина, а, наприклад, комп'ютер. Так комунікація розглядається з погляду механістичної парадигми (Каган, 2007, с. 244). А з позиції особистісно-діяльнісного підходу комунікація сприймається як спільна діяльність учасників комунікації, метою якої є вироблення спільної (до певної межі) погляду на речі та дії з ними (Коноваленко, 2012). Тобто комунікація є формою зв'язку суб'єкта з об'єктом.

У соціально-педагогічній науці цій проблемі приділяли увагу дослідники: А. Капська, Г. Мясойд, Л. Базілевська (особливості спілкування з клієнтом), Д. Малков, С. Бондар, І. Іванова, Т. Семигіна (специфіка комунікацій у соціальній роботі), Л. Долинська, С. Ставицька, М. Пащенко, О. Шепель (вирішення конфліктів). Комунікативний компонент професійної культури майбутнього соціального працівника відображає комунікативну культуру та комунікативну компетентність майбутнього фахівця. Комунікативна культура, або культура спілкування, є однією з базових характеристик професійної компетентності фахівців у типі професій «людина – людина», а специфіка роботи соціального працівника зумовлює необхідність постійного спілкування з клієнтами, колегами, партнерами. Лише завдяки ефективній комунікації соціальний працівник може досягти поставленої мети. Найбільш значущими показниками цього компоненту є вміння висловлювати власні думки, вміння створювати сприятливий психологічний клімат, вміння вести діалог. На кожному етапі комунікативної взаємодії під дією різних чинників може виникнути викривлення інформації (нечітке формулювання

змісту, нелогічність чи незв'язність у мовленні, двозначність у висловлюваннях, використання незрозумілої професійної термінології чи фахового жаргону тощо). Тому не менш важливим показником є вміння долати комунікативні бар'єри (Макеєва, 2016, с. 125).

Комунікативна компетентність соціального працівника – це спосіб професійного бачення ним ситуації комунікації, володіння сукупністю знань і умінь, спрямованих на продуктивну інтеракцію інформацією, судженнями, ідеями, цінностями; володіння усталеними у певному соціокультурному середовищі стратегіями і тактиками комунікативної діяльності та технологіями комунікативного лідерства; представницькими комунікативними характеристиками (Бацевич, 2007).

Але спілкування як вид комунікації є формою зв'язку суб'єкта з іншим суб'єктом, де метою є не прийом, розуміння та засвоєння послання, а осмислення, оцінка, тлумачення та доведення всього цього до відправника, щоб у майбутньому стало можливим досягнення ідейної спільності. Спілкування та діалог – надбання людини, вищий прояв взаємин людей, а оптимальним механізмом передачі знань є комунікація, де не так важливий особистісний компонент, але етапи передачі вмінь та цінностей не можуть здійснюватися безособово. Передача вмінь вимагає показу самої дії, а під час передачі цінностей лише як знань ціннісні орієнтації не формуються. Цінності можуть формуватися лише у процесі духовного спілкування людей (Каган, 2007, с. 657–658).

Розвинене спілкування завжди включає дві грані – це спілкування, засноване на суб'єкт-об'єктній схемі, і спілкування, що побудоване за схемою «суб'єкт – суб'єкт». Дане спілкування (суб'єкт-об'єктне) часто несе в собі маніпуляторні риси, коли один партнер спілкування виступає в ролі суб'єкта, що впливає на об'єкт – іншого партнера. За суб'єкт-суб'єктного спілкування спостерігається рівність психологічних позицій учасників спілкування, у якому відбувається взаємне збагачення інтелектуальних, духовних, емоційних сфер. Суб'єкт-суб'єктне спілкування відносять до продуктивного, оскільки реалізація продуктивного спілкування передбачає активізацію творчого потенціалу їх учасників; задіяні два взаємопов'язані, але істотно різні рівня, а саме: зовнішній – поведінковий, операційно-технічний, і внутрішній, або глибинний, що зачіпає особистісно-сміслові утворення. Глибинний рівень спілкування грає визначальну роль стосовно зовнішнього поведінкового (Петровська, 2007, с. 141–142).

Говорячи про принцип організації освітнього процесу як моделі процесу спілкування, виділяються два види спілкування: особистісне спілкування, у якому ті, що розмовляють, виступають як особистості, зі своїм світоглядом, знаннями, почуттями, цінностями, досвідом, та рольове спілкування, коли його учасники виконують певні соціальні ролі («викладач», «студент», «керівник», «підлеглий» тощо). На заняттях під час рольового спілкування студент і викладач бачать зазвичай лише офіційний статус, відсутні взаємовідносини на особистісному рівні, тому й немає мети у спілкуванні – зміни взаємовідносин, немає обміну думками, ідеями, почуттями (Подоляк, 2008, с. 53).

Комунікативний метод виходить з особистісного спілкування. І ініціативу у переході з рольового спілкування на особистісне має взяти на себе викладач. Навчальна тема, що розглядається на занятті, подається студентам на комунікативній основі, що дає їм змогу наповнити її особистісним змістом, виявити своє емоційне ставлення. Дуже важливим є створення дружньої, психологічно комфортної атмосфери, де мовна діяльність – провідна. При цьому не можна забувати, що реальне спілкування – це стихія, а навчальний процес потребує певної організації, оскільки перед студентами та викладачем стоять конкретні навчальні завдання. Тому потрібно розглядати комунікативний метод не як спілкування заради спілкування, а як метод, що сприяє досягненню тих чи інших освітніх завдань (Подоляк, 2008).

Наступною умовою є *створення мотивації у студентів до оволодіння професійно-етичною культурою*, і розкривається воно у такому положенні: мотив відображає потребу, яка, своєю чергою, спонукає до діяльності.

Під впливом мотивації формуються світоглядна позиція особистості, поведінкові реакції, внутрішній емоціональний стан, який впливає на уявлення людини не лише про навколишній світ,

а й на власний внутрішній світ, на адекватну оцінку ситуації та адекватне її сприйняття. Складність проблеми мотивації студентів до навчання зумовлює множинність розуміння її суті, природи, структури, функцій. Для початку потрібно визначитися з поняттям «мотивація» та її складовою частиною – мотивом. До поняття «мотивація» входить цілий комплекс аспектів, під якими розуміється система спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки (диспрозії), ідеали. Мотивація – опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Головною характеристикою мотиваційної сфери є ієрархія мотивів, що дає змогу виявити особистісний зміст діяльності для будь-якої людини (Козлова, 2011).

Мотивація – це теоретична концепція, що використовується для пояснення ініціації, напряму, інтенсивності, наполегливості, цілеспрямованої поведінки (Бацевич, 2007, с. 28). Також під мотивацією розуміється динамічний процес формування мотиву. Разом із тим мотив – складне психологічне утворення, яке спонукає до свідомих дій, учинків та виступає їх базисом, підґрунтям, тобто мотивація і мотиви завжди внутрішньо зумовлені. Мотиви поділяються на соціально, особистісно і професійно значимі, позитивні і негативні; визначаються знаннями, переконаннями, установками, потребами й інтересами, сукупний вплив яких сприяє формуванню мотиваційної діяльності особистості (Козлова, 2011).

Для оптимізації процесу формування професійно-етичної культури студента закладу вищої освіти необхідно актуалізувати відповідну потребу. Мотиви можуть відноситися до різних груп: мотиви суспільного характеру – усвідомлення значущості вибраної професії, необхідності приносити користь людям, поліпшення соціально-захисних умов у країні; мотиви особистого характеру – задоволення потреб у громадському визнанні, самоактуалізації, самовираженні, здійсненні сенсу та реалізації цінностей.

Створення мотивації виявляється у наповненні освітнього процесу особистісним змістом та має бути безпосередньо або опосередковано пов'язано з тією професійною реальністю, у якій працюватиме майбутній фахівець. Зміст навчання має також відображати проблеми соціального розвитку сучасного суспільства та вимоги, які надаються цим суспільством до фахівців соціального профілю; висвітлення різних філософських підходів, опис конкретних прикладів тощо (Тригуб, 2014).

Рівень розвитку мотиваційної сфери майбутніх фахівців залежить від організації навчального процесу у закладі вищої освіти (створення оптимальних психолого-педагогічних умов для саморозвитку і самоактуалізації студентів, поєднання групових та індивідуальних форм навчальної діяльності, співвіднесення навчального матеріалу з майбутньою професійною діяльністю, моделювання ситуацій, які вимагають підтримки або спонукання до діяльності, та ін.), а також усвідомлення студентами власного смислу учіння, предметно-рефлексивного ставлення до професійного навчання, суб'єктної активності та суб'єктного ставлення.

Умови вивчення гуманістичного аспекту професійної сфери, виявлення її етичних проблем. Для реалізації цієї умови необхідно наповнити зміст освітніх компонентів темами, що відображають питання професійної діяльності, які мають такі рівні.

Соціальна робота потребує знань з етики – головного чинника зниження різного роду ризиків, тому саме етика є тим регулятором, котрий забезпечує надійність соціально-захисної системи держави. Вивчення професійної сфери на рівні особистості включає питання корпоративної етики, кроскультурної взаємодії та взаєморозуміння (Розов, 1998), питання професійного етикету, професійного спілкування, проблеми пошуку та усвідомлення особистісних смислів у професії, самоактуалізації особистості. Уважний розгляд усіх цих питань, осмислення, обговорення тощо стає основою формування системи цінностей студентів – майбутніх соціальних працівників: кардинальних, субкардинальних, етносних та ін.

Умова застосування у навчанні особистісно-орієнтованих методів, які дають змогу активізувати процес формування професійно-етичної культури майбутніх спеціалістів, усіх її

компонентів. Ця умова ґрунтується на зміні вигляду сучасної вищої освіти, яка має на меті формувати особистісні та професійні якості в гармонійному поєднанні. Метод рольової гри, зокрема ділова гра, має високий потенціал для формування особистості майбутнього фахівця, його поведінки, емоційної сфери. Гра, виконуючи навчальну функцію, звільняє студента від навчального психічного навантаження, тренує його сутнісні сили, сприяє появі бажання проявити себе, свої особисті якості, розвиває емоційну сферу, і саме у грі з посмішкою можна засвоювати серйозні істини (Бим-Бад, 2002, с. 169).

Вирішення професійно-етичних ситуацій є одним із прикладів ділових ігор, які проводяться під час навчання майбутніх фахівців із соціальної роботи, бо залучаються когнітивна, емоційно-чуттєва, аксіологічна, діяльнісна сфери студентів.

Проблемний метод включає роботу над проблемними ситуаціями, які не мають стандартного рішення. Вирішення проблемних ситуацій передбачає освоєння універсальних способів діяльності. Зміст ситуаційної завдання орієнтовано на наявний культурний досвід студентів і дає змогу творчо освоювати новий досвід. Вирішення завдання полягатиме у визначенні способу діяльності і, якщо можливо, множинності припустимих рішень (Капська, 2000). Такі завдання, як послідовність ситуацій, що містять моральні проблеми, необхідність вибору вчинку та прояви при цьому особистісних функцій, дають студенту досвід вибору цінності, лінії поведінки, досвід рефлексії, досвід пошуку сенсу, досвід відповідальності, досвід креативності та ін. (Сериков, 2010, с. 169–170).

Метод проблемних ситуацій співвідноситься з методом контекстного навчання, де студент включений до контексту майбутньої професійної діяльності, що, своєю чергою, надає вченню особистісного змісту, породжує інтерес студента до змісту освіти. Саме змістоутворююча система освітнього процесу є умовою активації суб'єктної діяльності студента.

Ще один особистісно-орієнтований метод – метод сократівського діалогу за допомогою навідних питань та пошуків відповідей на них – допомагає поступово, крок за кроком вийти на вирішення тієї чи іншої проблеми, розкрити складні поняття, довести думку до її логічного завершення. Метод сократівського діалогу застосовується у діловій грі, у ситуаційному навчанні. Він є природним та ефективним інструментом для організованої уявної діяльності, вибудовування співробітництва для досягнення спільної мети – знайти відповідь, рішення. Метод сократівського діалогу виконує також велику виховну функцію з навчання основ культури спілкування, дискусії, глибоко зачіпає емоційну сферу учасників діалогу, породжуючи в них почуття позитивного азарту, цілеспрямованості, сприяє формуванню «вищих» почуттів (справедливості, обов'язку тощо). Таким чином, даний метод у поєднанні з вирішенням етичних проблем формує як когнітивну, так і емоційно-чуттєву сферу.

Метод проєктів з'явився у США в 20-і роки ХХ ст. і пов'язаний з іменами його розробників – педагогів Джона Дьюї та Вільяма Херда Кілпатріка. Ключовим принципом методу проєктів є принцип доцільності, принцип зв'язку з реальним життям, із реальними потребами студентів. Метод проєктів вимагає від студента застосування інтегрованих знань, сукупності набутого досвіду. Результатом роботи з методу проєктів має стати «продукт»: науково-дослідний, художній та ін. Продукт повинен мати практичну чи теоретичну значимість. Проєкт може бути індивідуальним і груповим. Даний метод передбачає самостійну роботу студентів під творчим чи науковим керівництвом викладача, який володіє знаннями та вміннями у галузі проєктної діяльності.

Особистісно-орієнтовані методи навчання відрізняються від інших методів своєю евристичністю. Евристичність – це така характеристика явища чи процесу, яка наділена незапланованістю, нестандартністю, творчим початком, непередбачуваністю, тобто результати діяльності студента виступають не лише особистісним, а й загальнокультурним збільшенням, де він уже виступає як повноправний учасник культурно-історичного процесу, тобто у процесі навчання

необхідно формулювати завдання, які враховують їх значимість і цінність для особистісного розвитку студента. Такі завдання, що вимагають критичного осмислення, порівняння та зіставлення, пошуку аналогій та усвідомлення.

Отже, нами виділено такі соціально-педагогічні умови формування професійно-етичної культури студентів вищого навчального закладу під час підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи: створення комунікативного середовища, створення мотивації до оволодіння професійно-етичною культурою, вивчення гуманістичного аспекту професійної сфери, виявлення її етичних проблем на основі використання особистісно-орієнтованих методів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогическая антропология : курс лекций. Москва : УРАО, 2002. 208 с.
3. Железовская Г. И. Дидактические условия усвоения научно-педагогических понятий. *Известия Саратовского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика»*. 2007. Т. 7. № 1. С. 68–76.
4. Каган М. С. Избранные труды : в 8 т. Санкт-Петербург : Метрополис, 2007. Т. 8 : Труды по проблемам теории культуры. 756 с.
5. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 255 с.
6. Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник / за ред. А. Й. Капської. Київ, 2000. 372 с.
7. Козлова В. А. Проблеми формування мотивації студентів на здоров'язбереження. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 4. С. 84–87.
8. Коноваленко М. Ю., Коноваленко В. А. Теория коммуникации : учебник для бакалавров. Москва : Юрайт, 2012. 415 с.
9. Макеєва О. А. Структура професійної культури майбутніх соціальних працівників. *Педагогічні науки*. 2016. № 65. С. 122–128.
10. Петровская Л. А. Общение – компетентность – тренинг: избранные труды. Москва : Смысл, 2007. 687 с.
11. Петько Л. В. Стимулювання готовності майбутніх соціальних педагогів до виховної роботи у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ (на прикладі кінофільму «Звуки музики» (The Sound of Music), США, реж. Уайз, 1965 р.). *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9(11). С. 84–95. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/76>.
12. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2008. 352 с.
13. Пономаренко О. В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2001. 20 с.
14. Розов Н. С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. Новосибирск : Издательство Новосибирского университета, 1998. 292 с.
15. Сериков В. В. Развитие личности в образовательном процессе : монография. Москва : Логос, 2010. 448 с.
16. Тернопільська В. І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. 2012. № 9. С. 208–213.
17. Тригуб І. П. Мотивація студентів як один із основних факторів успішної професійної підготовки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 315–318.
18. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

References

1. Batsevych, F. S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of terms of intercultural communication]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
2. Bim-Bad, B. M. (2002). *Pedagogicheskaya antropologiya: kurs lektsiy [Pedagogical anthropology: course of lectures]*. Moscow: URAO [in Russian].
3. Zhelezovskaya, G. I. (2007). Didakticheskie usloviya usvoeniya nauchno-pedagogicheskikh ponyatiy [Didactic conditions for the assimilation of scientific and pedagogical concepts]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Seriya "Filosofiya. Psikhologiya. Pedagogika" – News of the Saratov University. Series "Philosophy. Psychology. Pedagogy"*, 7(1), 68–76 [in Russian].
4. Kagan, M. S. (2007). *Izbrannye trudy [Selected writings]*, in 8 vols. (Vol. 8. Proceedings on the problems of the theory of culture). Saint-Petersburg: Metropolis [in Russian].
5. Kapska, A. Y. (2005). *Sotsialna robota: navchalnyi posibnyk [Social work: study guide]*. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury [in Ukrainian].
6. Kapska, A. Y. (Ed.) (2000). *Tekhnologii sotsialno-pedahohichnoi roboty: navchalnyi posibnyk [Technologies of socio-pedagogical work: study guide]*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kozlova, V. A. (2011). Problemy formuvannya motyvatsii studentiv na zdoroviazberezhennia [Problems of forming students' motivation for health care]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 4, 84–87 [in Ukrainian].
8. Konovalenko, M. Yu., & Konovalenko, V. A. (2012). *Teoriya komunikatsii: uchebnik dlya bakalavrov [Theory of communication: textbook for bachelors]*. Moscow: Yurayt [in Russian].
9. Makeieva, O. A. (2016). Struktura profesiinoi kultury maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [The structure of the professional culture of future social workers]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, 65, 122–128 [in Ukrainian].
10. Petrovskaya, L. A. (2007). *Obshchenie – kompetentnost; – trening: izbrannye trudy [Communication – competence – training: selected works]*. Moscow: Smysl [in Russian].
11. Petko, L. V. (2012). Stymuliuvannya hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do vykhovnoi roboty u protsesi vyvchennia inozemnoi movy u VNZ (na prykladi kinofilmu "Zvuky muzyky" (The Sound of Music), SShA, rezh. Uaiz, 1965 r.) [Stimulating the readiness of future social pedagogues for educational work in the process of learning a foreign language at universities (on the example of the film "The Sound of Music", USA, directed by Wise, 1965)]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannya liudei z osoblyvymy potrebamy – Actual problems of education and upbringing of people with special needs*, 9(11), 84–95. Retrieved from: <http://ap.uu.edu.ua/article/76> [in Ukrainian].
12. Podoliak, L. H., & Yurchenko, V. I. (2008). *Psykholohiia vyshchoi shkoly: pidruchnyk [Psychology of the higher school: textbook]*. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
13. Ponomarenko, O. V. (2001). Formuvannya profesiino-etychnoi kultury sotsialnoho pedahoha [Formation of the professional and ethical culture of a social teacher]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Rozov, N. S. (1998). *Tsennosti v problemnom mire: filosofskie osnovaniya i sotsial'nye prilozheniya konstruktivnoy aksiologii [Values in a problematic world: philosophical foundations and social applications of constructive axiology]*. Novosibirsk: Publishing House of the Novosibirsk University [in Russian].
15. Serikov, V. V. (2010). *Razvitie lichnosti v obrazovatel'nom protsesse: monografiya [Personal development in the educational process: monograph]*. Moscow: Logos [in Russian].
16. Ternopil'ska, V. I. (2012). Struktura profesiinoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia [The structure of professional competence of the future specialist]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya "Pedahohika" – Scientific Bulletin Melitopol State Pedagogical University. Series "Pedagogy"*, 9, 208–213 [in Ukrainian].

17. Tryhub, I. P. (2014). *Motyvatsiia studentiv yak odyn iz osnovnykh faktoriv uspishnoi profesiinoi pidhotovky* [Student motivation as one of the main factors of successful professional training]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Filolohichna" – Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Philological", 48, 315–318* [in Ukrainian].

18. Shynkaruk, V. I. (Ed.) (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Краснова Н. П. Соціально-педагогічні умови формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців із соціальної роботи

У статті розглянуто вимоги до професійної підготовки майбутнього фахівця із соціальної роботи, що вміщує формування моральності та етичності, які є невід'ємною частиною його підготовки до професійної діяльності; розкрито поняття «професійно-етична культура фахівця з соціальної роботи», під яким розуміється система професійно-моральних цінностей, які стали внутрішніми переконаннями особистості; охарактеризовано соціально-педагогічні умови, що зумовлюють формування та подальший розвиток тих чи інших якостей, властивостей, умінь, які ще не існують у внутрішніх структурах майбутнього фахівця із соціальної роботи; виділено умови формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців із соціальної роботи. Умова створення комунікативного середовища: комунікативна культура (висловлювання власних думок, уміння створювати сприятливий психологічний клімат, уміння вести діалог) та комунікативна компетентність (професійне бачення ситуації комунікації). Умова створення мотивації у студентів до оволодіння професійно-етичною культурою (усвідомлення значущості обраної професії, необхідності приносити користь людям, поліпшення соціально-захисних умов у країні; мотиви особистого характеру – задоволення потреб у громадському визнанні, у самоактуалізації, самовираженні, у здійсненні сенсу та реалізації цінностей). Умови вивчення гуманістичного аспекту професійної сфери, виявлення її етичних проблем (оволодіння етичними нормами професії, професійний етикет, професійне спілкування, пошук та усвідомлення особистісних смислів у професії, самоактуалізація особистості). Умова застосування у навчанні особистісно-орієнтованих методів (рольові та ділові ігри, проектування, метод проблемних ситуацій, метод сократівського діалогу).

Ключові слова: професійно-етична культура фахівця із соціальної роботи, умови формування професійно-етичної культури, комунікативне середовище, мотивація до оволодіння професійною культурою, особистісно-орієнтовані методи.

Krasnova N. Social and pedagogical conditions of formation of professional and ethical culture of future specialists in social work

The article considers the requirements for the professional training of a future specialist in social work, which includes the formation of morality and ethics, which are an integral part of his training for professional activity; the concept of «professional and ethical culture of a social work specialist» is revealed, which means the system of professional and moral values that have become the inner convictions of an individual; the socio-pedagogical conditions that determine the formation and further development of certain qualities, properties, skills that do not yet exist in the internal structures of the future social work specialist are characterized; the conditions for the formation of the professional and ethical culture of future social work specialists are highlighted. The condition for creating a communicative environment: communicative culture (expressing one's own thoughts, the ability to create a favorable psychological climate, the ability to conduct dialogue) and communicative competence (a professional vision of the communication situation). The condition for creating motivation among students to master professional and ethical culture (awareness of the importance of the chosen profession, the need to benefit people, improvement

of social and protective conditions in the country; motives of a personal nature – satisfaction of needs for public recognition, self-actualization, self-expression, realization of meaning and realization values). Conditions for studying the humanistic aspect of the professional sphere, identifying its ethical problems (mastering the ethical norms of the profession, professional etiquette, professional communication, searching for and realizing personal meanings in the profession, self-actualization of the individual). The condition for the use of personally-oriented methods in education (role and business games, projecting, the method of problem situations, the method of Socratic dialogue).

Key words: professional and ethical culture of a social work specialist, conditions for the formation of professional and ethical culture, communicative environment, motivation to master professional culture, person-oriented methods.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022 р.
Прийнято до друку 23.12.2022 р.